

אם השוויון מת, אין קיבוץ

אורי יזר, משאבי שדה, "הדף הירוק", 8.4.2004

hadaf_hayarok@maariv.co.il

למדור "עיתונות"

אינני יכול להיות שותף להתלהבותו של שלמה גלזר מכתבתו של יגאל סרנה בידיעות אחרונות העוסקת בתהליכי המעבר לשכר דיפרנציאלי באשדות יעקב איחוד, בניהולה והנהגתה של תמי שניפר (הדף הירוק, 4.3). כותרת הכתבה היא "השוויון מת, הקיבוץ חי", והיא כמו כל הכתבה, מגמתית ביותר. סרנה מתאר שינוי שהצליח והפיח רוח חיים בקיבוץ שהיה במצב קשה, כלכלית וחברתית, ועשה את השינוי על מנת, כדברי שניפר, "להישאר בחיים". אין בלבי על חברי אשדות יעקב איחוד והדרך אותה בחרו, אבל המקום בו הם חיים היום אינו קיבוץ יותר, ולא משנה מהי ההגדרה הפורמלית שרשם האגודות יאשר להם.

יכול להיות שהקיבוץ הישראלי הגיע לסוף דרכו ותהליכי השינוי יביאו, בסופו של דבר, להישארותם של כמאתיים יישובים קהילתיים שפעם היו קיבוצים על מפת הארץ, ועוד כמה עשרות יישובים שישמרו על עיקר המאפיינים השיתופיים של הקיבוץ. למרות היותי בנפשי ורוחי איש הקיבוץ השיתופי, אני חש את רוח התקופה ויודע כי רוב הקיבוצים לא ישרדו כקיבוצים. מה שמרגיז אותי זו מכבסת המילים הפועלת במלוא הקיטור ביישובים ובמזכירות התנועה המכנה את פירוק השיתוף הקיבוצי בשם "התחדשות הקיבוץ". הטרמינולוגיה הזאת מזכירה לי בדיחה ישנה על יהודי שהזדמן למסעדה לא כשרה וראה גוי סועד את לבו בתיאבון רב בנתח עסיסי של בשר חזיר. נעור בו תיאבונו והוא קרא למלצר ואמר לו "תביא לי גם כן מהדג הזה". אמר לו המלצר, "אבל אדוני, זה חזיר". אבל היהודי בשלו: "תביא לי מהדג הזה".

את תחילתו של תהליך פירוק השיתוף הקיבוצי זיהית כבר בשנות השישים, עם המעבר לתקציבים כוללים ולאחר מכן עם המעבר ללינה משפחתית. מדוע זהו תהליך מתמשך ולא תופעות נפרדות? לשם כך יש לחזור אל ההיסטוריה. הקיבוצים הוקמו להשגת שתי מטרות: יישוב הארץ בתקופה בה לא הייתה מיושבת ברובה על-ידי יהודים ובניית חברה חדשה, חברת עובדים שוויונית ושיתופית, עם יחסים סולידריים נטולי ניכור וניצול בין בני האדם. בכל תנועה קיבוצית היה מינון שונה של שני המרכיבים הללו. בשנות החמישים נוצרו תנאים חדשים שעשו את המטרה הראשונה לבלתי רלוונטית ואת המטרה השנייה לבלתי אפשרית בקנה מידה כלל ישראלי. יישוב הארץ המסיבי בשנות החמישים נעשה על-ידי העולים החדשים המזרחים במושבי עולים וערי פיתוח שהוקמו באופן מינהלי, מלמעלה למטה, ולא על-ידי תנועות התיישבותיות וגרעינים תנועתיים. הקיבוצים שקמו אחרי מלחמת העצמאות נעזבו על-ידי רוב חבריהם וההתיישבות הקיבוצית נכנסה לתקופה ממושכת של מאבק על קיום היישובים הצעירים ונדחקה ממקומה כמיישבת מרכזית של הארץ. כינונה של החברה החדשה נעשה לבלתי אפשרי מפני שלנוכח העלייה החדשה והבעיות הכלכליות החמורות של המדינה בשנות החמישים נקטה מפא"י, מפלגת השלטון דאז, במדיניות שהעדיפה את ההון על פני העבודה. בנוסף, הוותיקים ובניהם ניצלו את האפשרויות שנפתחו בפניהם לאחר הקמת המדינה והתרחבות המנגנונים ועברו לתעסוקות הצווארון הלבן. כך נוצרו "ישראל הראשונה", האשכנזית המבוססת ו"ישראל השנייה", המזרחית והענייה ברובה.

התנועה הקיבוצית לא מצאה טעם קיום חדש אחרי ששתי המטרות היסודיות שלה התפוגגו והתמכרה לחיי ההווה, שכללו, בנוסף לסייע ליישובים הצעירים, בעיקר שתי מטרות על:

